

FOU “COMUNA” EL PUIG DE SANTA MAGDALENA O PART D'ELL?

APUNTS HISTÒRICS

GABRIEL PIERAS SALOM

Una “Comuna”, en el sentit de la present comunicació, és un conjunt de terrenys pertanyents al municipi. A Mallorca encara avui hi ha alguns pobles que conserven aquesta propietat comunal. No resultaria estrany que Inca, ja que tingué en propietat fins el juny de 1900 el santuari i altres dependències situades dalt del Puig d’Inca, en pogués fer ús.

Aquests retalls històrics de la suposada propietat s’inicien a la sessió del dia 28 d’abril de 1847, com consta al Llibre d’Actes corresponent (1846-1848) de l’Arxiu Històric Municipal d’Inca i senyalat amb el número 25 provisional. El batle Reure comunica als regidors assistents, Coll, Arrom, Seguí, Oliver i Salas, i amb la presència del secretari Sr. Josep Castelló, que ha rebut un ofici amb data de 28 de febrer del mateix any provinent del “Comisario de Montes”, en el qual li demanen que enviïn notícies sobre l’usdefruit o aprofitament que tal volta tenguí aquest municipi sobre terrenys. L’Ajuntament contesta que, en l’actualitat, no hi ha cap terreny en aquest Districte on els veïns tenguin cap dret d’usdefruit o aprofitament, però que per tradició se sap que en altre temps tenia aquesta població el puig de Santa Magdalena, on en aquells moments hi ha un oratori que pertany a la municipalitat. S’explica que antigament era de gran extensió i que els veïns se n’aprofitaven. A pesar de tot allò que es va exposar, conclouen que no se n’ha pogut esbrinar res, ni de com es va vendre ni altres notícies que explicassin la propietat comunal.

Passa més d’un any i a la sessió de 2 de juliol de 1848, essent batle el Sr. Pere Joan Bennàssar i regidors els senyors Reure, Català, Arrom, Garau, Seguí,

Beltran, Fiol, Salas, Alcover i Oliver; essent igualment secretari el Sr. Josep Castelló, el Sr. Batle manifesta que ha rebut un ofici amb data de 19 de juny del Comissari de muntanyes de la província, en què s'explica la necessitat d'esbrinar la veritat de la possible comuna en el puig de Santa Magdalena. Es decideix fer les recerques pertinents.

El 28 d'agost de 1848, el batle torna a prendre la paraula i explica que des del 2 de juliol passat, el tema de les comunes ha agafat força dins la població, ja que els veïnats diuen que el puig fou comuna del poble. Més s'ha parlat del tema quan se sap que el propietari de Son Catlar ven petites parcel·les de la finca, dins de la qual se suposa que hi havia la majoria del terreny comunitari. El batle Bennàssar expressa que ja que ell és propietari de la possessió coneguda amb el nom de Son Frare, que confronta amb els terrenys que es venen i amb l'Oratori, i per tal que no es pugui dir que ell actua forçat, decideix abandonar la sala i deixar que els regidors actuïn amb més llibertat. En surt i agafa la presidència el primer tinent de batle, Sr. Reure. Els regidors opinen que és la millor oportunitat que tenen per recobrar els terrenys del puig, si aquest realment fou comuna, i sobretot perquè el poble en massa ho manifesta clarament. Aquesta veu pública es veu reforçada per una inscripció que s'ha trobat en un dels calaixos de l'Arxiu d'aquesta municipalitat, que està buit però que defora diu :**Acte de la compra del Pla de la Font. Papers de les Comunes del Puig i Particions de la terra.** Davant la troballa escrita, es decideix que es nomeni una comissió que s'ocupi d'investigar totes les notícies i dades que serveixin per tenir coneixement del puig de Santa Magdalena. Igualment decideixen cercar l'expedient que, segons notícies orals, va seguir aquest Ajuntament contra distints propietaris de terrenys en el puig, i també es diu que fou tret dit expedient l'any 1816 o 1818 de l'Arxiu d'aquesta Audiència Territorial. Quedaren nomenats per seguir les investigacions el primer tinent de batle, Sr. Miquel Reure, el Síndic Joan Català i els regidors Magí Arrom, Bartomeu Fiol i Rafel Llobera.

La Corporació Municipal es reuneix altre cop per parlar del tema de les comunes dia 3 de setembre de 1848. El batle demana que li expliquin com van les investigacions, i diu que ha rebut un altre ofici del comissari, amb data de 3 d'agost, en el qual demana l'extensió de terreny que comprèn el puig de Santa Magdalena, quins són els seus propietaris i totes les altres notícies que hagi arreplegat. Contestaren que no sabien amb certesa l'extensió del puig, encara que per càlculs creu que dit puig, des de la primera pujada forta, tendria unes 360 quarterades. Els propietaris són els següents: D. Mariano Orlandiz, unes 100 quarterades per la possessió de Son Catlar; D. Gabriel Llabrés, de la possessió de Son Gual, unes 25 quarterades; D. Josep Villalonga i Aguirre, propietari de Son Blai, unes 60 quarterades; D. Pere Joan Bennàssar, propietari de Son Frare, unes 30 quarterades; el marquès de Vivot, unes 70 quarterades; la vídua de D. Mateu Sastre, de Son Sastre, devers 15 quarterades; i D. Felip Fuster, propietari de la possessió de Son Bosc, unes 40. Es diu igualment que pareix que les coses van bé, ja que dins pocs dies s'explicarà un expedient trobat a l'Arxiu de l'Audiència sobre el particular.

En data de dia 10 de setembre es torna a reunir el Consistori per tenir clar que, segons notícies, pareix que de resultes dels establits que s'estan fent, per cert amb bocins molt petits, de la possessió de Son Catlar, s'ha suprimit un camí veïnal que travessa dita possessió i que s'ha hagut de variar aquell que conduïa a Santa Magdalena. Decideixen que la Comissió d'Obres i Camins faci els pertinents esbrinaments per tal d'aclarir tot aquest procés de venda del camí o variació del mateix.

Dia 1 d'octubre la comissió encarregada, segons la sessió del 3 de setembre passat que decidí investigar les notícies i esbrinar les dates i dades per poder tenir més bones referències dels terrenys del puig i saber si pertanyen o han estat propietat d'aquest poble d'Inca, diu que ha trobat l'expedient que se suposava extraviat. Mitjançant aquesta documentació se sap que aquest Ajuntament, l'any 1790, posà una demanda contra distints propietaris de terrenys que confrontaven amb el puig a fi que no molestassin la possessió en què es trobava la Municipalitat des de temps immemorials d'aquella muntanya, per ser comuna d'aquest poble. Es fonamentaven en un document segons el qual apareix que a l'any 1629 el lloctinet de procurador reial, Francesc Sureda i Vivot, en vista de la denúncia que li feren els jurats d'aquesta vila, i que consistia en unes parets que construïen alguns propietaris veïnats al puig dins terrenys i garrigues del puig del qual el poble tenia la propietat. Es manà que es desfés l'obra i que quedàs tot com estava abans. Aquest expedient es deixà paratitzat en el mes d'octubre de 1800, com també la sentència de la Reial Audiència de data de 30 de setembre de 1797.

Continuant la lectura de l'acta de principi d'octubre de 1848, sabrem que segons aquestes dades és ben cert que el puig, o part d'ell, pertany a les Comunes del Poble i es comprova, com ja s'ha dit, mitjançant una vella inscripció que s'ha trobat a un calaix buit de l'Arxiu Municipal i que diu **PAPERS DE LES COMUNAS DEL PUIG Y PARTICIONS DEL TERME**; pels informes que s'han obtingut de persones bastant majors, manifesten haver vist, i altres saber per tradició que tot el poble s'aprofitava de la llenya del puig sense que ningú no els digués res de res; igualment per restes d'aljubs i altres vestigis que es troben en distints punts del lloc des del temps en què el puig fou habitat, o almanco l'oratori, per monges, a les quals pareix que la Municipalitat va cedir la parcel·la per edificar un convent, segons indica una escriptura pública feta l'any 1530. I pareix poc creïble, diuen, que l'actual Ajuntament tenguí tan sols un lloc tan petit en una muntanya tan gran, on hi ha construït i edificat l'oratori, tal com volen demostrar els propietaris veïnats.

La comissió tractava de cercar més dades, documents, apunts i notícies abans de prendre qualsevol mesura per contenir els propietaris que feien veïnatge amb els terrenys del puig dins els límits de les seves propietats, però com que ja s'estava parcel·lant Son Catlar amb trasts petits i, pensaven els regidors, es tractava de mesclar en aquestes vendes, terrenys que indubtablement pertanyen a l'antiga comuna. Per tant, l'Ajuntament entenia que tenia l'obligació de prevenir el representant del propietari a fi que aquest no exercís acte algun de domini sobre els terrenys, ara boscatges i garriga, dins la demarcació de Santa Magdalena.

També diu l'Ajuntament en ple que els components del Consistori poden reclamar la part de terrenys del puig que ara són cultius i que resultin ser de la comunitat local. Es posà a discussió aquesta proposta i l'Ajuntament, escoltat el dictamen de persones intel·ligents a les quals es va consultar per a aquest negoci i en la seva presència, acordà:

1er. Que es dugui a terme allò proposat per la comisió sempre que s'aprovi aquest acord pel sr. cap, a qui es passarà còpia d'aquesta acta per al seu coneixement.

2on. Que es passi igualment còpia d'aquesta acta al "Comisario de Montes" posant-lo al corrent i donant-li notícia tot allò que s'ha sabut de les comunes que ha averiguat la Municipalitat, tot contestant-li al seu ofici que passà al batle dins el qual es demana quina és l'extensió i posseïdors dels terrenys del Puig i insistint-lo que, pels mitjans que estiguin en el seu abast i amb la seva facultat i autoritat, promogui governamentalment unes fites en els terrenys dels quals es tracta en presència dels documents i títols de pertinença que mostrin els propietaris confrontants.

3er. Que continui la comissió composta dels regidors en sessió de 28 d'agost darrer, juntament amb els Obrers del Puig, D. Gabriel Coll i D. Joaquim Massip i Vich, practicant diligències per saber més dades i conèixer més documents que hi pot haver sobre el citat tema de les comunes.

Aquesta fou la darrera sessió en la qual parlaren de la Comuna del puig de Santa Magdalena. D'una manera o altra, els propietaris, entre ells el batle, que ho era de Son Frare, aconseguiren frenar la grossa empenta que agafava el tema. La Comuna no s'investigaria més fins ara, amb un cert interès durant la Segona República, quan l'Ajuntament volia recobrar tot allò que havia donat al Bisbat l'any 1900.

Sí que pot resultar interessant, com a apèndix, fer la transcripció de la documentació que hem trobat a l'Arxiu Històric Municipal corresponent a l'any 1790, data citada al plenari de dia 1 d'octubre de 1848. La primera acta que fa referència a les comunes és la del 28 de gener de 1790:

En la villa de Inca del reyno de Mallorca a veinte y ocho del mes de enero de mil setecientos noventa. Convocados y congregados en la Sala del Ayuntamiento los Honorables Jayme Domenech thte. de Bayle Reial, Jayme Juan Mayrata, regidor mayor, Miguel Ramis y Juan Llinás, regidores; Guillermo Coll, Síndico Personero y Juan Figuerola, Diputado, a fin de tratar y resolver cosas utiles y

convenientes para el comun de cicha villa. Fue propuesto por dicho Regidor Mayor, que havia tenido noticia que se fabricaba cierta pared junto a las casas de la Iglesia de Santa Magdalena del Puig de dicha villa y siendo assí que quasi todo aquel terreno es comuna de la misma, es de voto y parecer pasen hallí unos de los regidores, el Thte. de bayle, el Sindico Personero y el Subdelegado de la Real Intendencia con asistencia del Secretario del Ayuntamiento y el Oficial Sache, a fin y efecto de ver quien fabrica dicha pared, de orden de quien, y adonde; y todos uniformemente fueron del mismo parecer. De todo lo qual he continuado el presente Auto que firmaron los ante dichos the. De Ba., Regidores y Sindico Personero, de que doy fe. Jayme Domenech.

El dia següent, 29 de gener de 1790, es torna a reunir l'anterior grup. Queda escrit, en el mateix llibre d'Actes citat anteriorment baix aquest títol: **Auto de constitucion en el Puig de Sta. Madna. Sobre las comunas. En 9 de febrero de 1790 se dio copia a los Regidores para presentarla a la RI. Auda.** Faré la transcripció literal del document per a la seva millor comprensió, detall i significança:

En la villa de Inca a veinte y nueve dias del mes de Enero de mil setecientos noventa años. Constituidos Personalmente los Honores Jayme Domenech, thte. de Bayle RI; Juan Llinas, Regidor, Guillermo Coll Sindico Personero y el doctor en medicina Dn. Lorenzo Cathalá Subdelegado de la RI. Intendencia, con asistencia del Secretario del Ayuntamiento y de Barthom. Pallise, Oficial Sache; en el Puig de Santa Magna. De dicha villa, a fin y efecto de ver los hombres que fabricavan la pared, se encontraron dos trabajando a la misma pared de que se tenia noticia. Y preguntandoles de orden de quien trabajavan, dixeron que era de orden de Pedro Juan Bennasser del Predio Son Frare, de Juan Fiol mayoral de son Fuster y de Antonio Llompard del Predio Son Salad. Y preguntandoles como se llamavan y que tiempo havia que trabaxaban dicho puesto; respondieron que el uno se llamava Pedro Anto. Colom y el otro Juan Geleberd que eran de la

villa de Soller y que había cosa de veinte y seis dias que trabaxavan en el mismo lugar. Y preguntandoles si si en donde fabricavan la pared havian encontrado que huviese señales de pared vieja. Y preguntandoles si les havian enseñado fita o division alguna respondieron que no que les havian señalado per donde havian de seguir la pared. Preguntandoles si alguno de los dos eran Maestros, repondio el dicho Colom que él lo era; y diziendole que si sabia que los maestros no pueden fabricar pared, u otra obra de esta naturaleza, sin tener permiso de la Justicia, dixo que si bien es verdad, pero que pensava que el terreno era de los amos que havian aseñalado la pared, y preguntandoles si sabian o habian ohido dezir que aquel Parage fuese comunas, dixeron que lo ignoravan, y menos se la pensavan por haverles mandado hazer la pared, ni que tampoco no no havian ohido dezir. Y enterados los dichos Honores mandaron al Oficial Sache hiziese un apercivimiento al dicho Maestro que de orden del Thte. de Be. y Regres. No se atreviese en la succesivo en pasar adelante dicha obra, lo que executo delante los mismos Honores. De todo lo qual he continuado el presente Auto que firmaron los mismos (+ menos Juan Llinas por no saber escribir), de que doy fee.

El tema és prou interessant perquè l'Ajuntament, o part dels qui el conformen, s'aturi. Tan sols passat un dia, exactament dia 30 de gener de 1790, es tornen a reunir el tinent de batle, els regidors, el síndic i els diputats per continuar amb el tema de la paret que s'està fent dins el terreny que és Comuna del poble.

En la villa de Inca del Rno. de Mallorca y a treinta dias del mes de Enero de mil setecientos y noventa años, convocados y congregados en la Sala Capitular de dicha villa los Honores Jayme Domenech Thte. de Bayle Rl., Jaye. Juan Mayrata, Regidor Mayor, Miguel Ramis, Juan Llinas de Son Beltran, Regidores; Guillermo Coll, Sindico Personero, Antonio Salas y Juan Figuerola, Diputados del Comun; a fin y efecto de tratar y resolver cosas utiles y convenientes para el bien publico. Y sobre esto fue propuesto por el antedicho

Regidor Mayor; que respeto de haver estado el Ayuntamiento en el Puig de Sta. Magna. Y haver encontrado que se fabricava una pared dentro del terreno de las Comunas de dicha Villa, sin orden de Justizia alguna, y haver causa pendiente en la Rl. Auda. Sobre dichas Comunas, es de voto y parecer de comisionar a Juan Llinas, uno de los Regidores, a fin de suspender dicha obra, a lo que se conformaron todos los demas Regidores, Sindico Personero y Diputados. Y para ello le dan todo el poder bastante y necesario para solicitar dicha suspensión. De todo lo qual y para que conste este presente Auto que firmaron los ante dichos Regidores, Theniente de Bayle, Sindico Personero y Dipdo. De que doy Fee.

El regidor Joan Llinàs nomena Jerònim Maria Terrés perquè el representi i expliqui el procés de la paret que s'està construint dins la Comuna. Es du una gran velocitat i amb data de 6 de febrer del mateix any de 1790, s'escriu i s'envia a Inca l'ordre, avui molt explicativa:

Dn. Thomas Savi de Parayuelo = Dn. Joseph Maria Puig = Pedro Mascaro = Lugar del sello = Visto = Alou Adm.

Provision d S. Magd. Para que el Bayle Rl. De la villa de Ynca cumpla y execute lo que por esta se le manda. Dn. Carlos, por la gracia de Dios Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de Mallorca, etc. Dn. Juan Bautista Roca y Mora del Consejo de Su M. Ohidor Decano de la Rl. Auda. Presidente de la Junta de Caudales Comunes y Presidente Ynterino de dicha Rl. Auda. Y Ohidores de la misma, etc. Al Bayle Real de la villa de Ynca o a su Lugthe. Sabet como en el dia de aier se nos presento el Pedimento siguiente = Exmo. Señor = Geronimo Maria Terres en ne. De Juan Llinas Regidor de la villa de Ynca y Apoderado de la misma Univer. Digo que mis partes se hallan en el antiquisimo e immemorial posesorio del Puig de Ynca llamado assi por ser comuna de dha. Universidad, según parece del Documento que

presento y pido se copie en autos, y se me debuelva, cuyo posesorio pretenden perturbar algunos particulares, de modo que se atrevieron a poner marcadores para fabricar pared dentro lo contenido en dicho Puig, y habiendo acudido a impedir esta obra tan perjudicial a mis partes, se pregunta a estos marjadores como y de orden de quien trabajaban la pared nueva que se intentaba hacer, respondieron que de orden de Pedro Juan Bennassar de Son Frare, de Antonio Llompard y de Juan Fiol mayoral del prdio Son Bosch, y si bien se notifico mandato a dichos marjadores, se teme que mañana pondran otras y proseguiran en el atentado de fabricar nueva pared; en atencion a lo qual y para impedir dicha nueva obra tan perjudicial a la Universidad de la villa de Ynca y al Dominio que tiene sobre dicho Predio el Puig = Suplico se sirva V. Exa. Mandarq ue dichos Pedro Juan Bennassar, a Antonio Llompard y a Juan Fiol, que en adelante no se atrevan a fabricar nueva pared, ni poner bardisa alguna que pueda impedir el posesorio en que se halla dicha Universidad y esto con la pena a V. Exa. Bien vista, por ser forenses se me libre para la notificacion el correspondiente Rl. Despacho. Al pie de cuyo pedimento fuenos dado el Decreto siguiente = Palma a 5 Febrero de 1790. Por presentada con el Documento y por denunciada la obra se suspendera esta y trasladada. = Por tanto a vos el incinuado Bayle en pena de 20 Ll. Aplicaderas etc. Os decimos y mandamos que siendo hos esta presentada hagays suspender la referida obra; haviendod e notificar a dichos Pedro Juan Bennassar, Antonio Llompard y Juan Fiol, que dentro del 3º dia comparescan ante el nuestro infrasto. Sectr. de Camara a fin de evacuar el traslado y nombrar Pdor. Del no. de esta Rl. Aud. Con quien puedan entenderse los procedimientos correp. en esta causa, con apercibimiento que en su defecto se haran y notificaran aquellos en los modos de la misma que les señalamos y les causara el mismo perjuicio como si en sus personas se hiciesen y notificasen sin mas citarles, ni llamarles hasta sentensia definitiva y tasacion de costas si las huviere. Certificamos, etc. Por la prte. 13 s. Palma 6 Febrero de 1790.

**Yo Dn. Juan Velloris, Secret. De Camara de la RI.
Auda. La hise escribir por mandato de S.M. con
acuerdo de su Regente Ynterino y Ohidores.**

Hora de saber com acaba el procés comprovam que ja no hi ha més notes als llibres fins ara consultats. A les pàgines que segueixen aquesta ordre no es parla ni poc ni gens del tema. Tan sols a la pàgina 98 del Llibre d'Actes que correspon als anys 1846-1848, hi ha escrit a llapis de la mà de l'arxiver que tengué l'Ajuntament d'Inca durant la Segona República, sr. José de Miguel, FALTA UN FOLIO. Segurament fou llevat en moments en els quals es va voler aturar, ja dins l'any 1790, tota la paperassa. Es tornarà a parlar del tema dins els anys 1847 i 1848, encara que no acabarà d'explicar-se i quedarà altra volta totalment aturat. Veurem tan sols a partir de les dates anteriors com l'Ajuntament, hora d'aixecar inventari, escriu que és propietari de l'oratori i dependències annexes del puig de Santa Magdalena, sense explicar ni donar més detalls. Pel maig de 1900, el Consistori, sense quòrum, dóna aquestes dependències al bisbe, el qual dins els mateixos dies envia a l'Ajuntament la seva acceptació.

Estic totalment convençut que Inca tengué una Comuna al puig de Santa Magdalena o a part d'ell i que, interessos particulars de propietaris veïns, en certs moments històrics, batles, jurats i regidors, anaren venent i parcel·lant dita Comuna. Properes investigacions així ho demostraran. I dóna força a la teoria de la propietat comunal el fet que el Consistori a l'any 1848 consideri que: **Es poco verosímil que el Ayuntamiento posea únicamente sobre una montaña tan vasta el pequeño solar donde está edificado el oratorio como lo pretenden así los dueños de los predios limitrofes.**

A la pàgina abans citada i que correspon al llibre d'actes de 1790, s'hi pot veure una nota que diu que hi manca un foli. Però, per despistar més encara, hi podem llegir: ... **también en el oratorio del Puig de Sta. Magna. se necesita de algunas maderas y otros remiendos, por cuyo motivo es de parecer que por el Mag. Secretario se pase oficio a nombre del Ayuntamiento al Muy Yltre. Sr. Superintendente suplicandole el permiso para las referidas obras y remiendos...**

Després el silenci més absolut tan sols remogut per batle i regidors de la Segora República, que tampoc no aclareixen res per plets que posin a l'Església perquè els retorni la propietat de Santa Magdalena, per haver-la donada el mateix Ajuntament sense haver-hi el quòrum requerit. Però és indubtable que els inquers teníem un lloc comunal al Puig d'Inca.